

Stoomwasserij 'de sneeuwbal'

De was doen, is tegenwoordig een karweitje dat je even tussen door doet. Je zet de wasmachine aan en het werk wordt voor je gedaan. Heel wat anders dan vroeger, toen alle was met de hand gedaan moest worden. Voor de rijken was dit niet zo'n probleem. Adellijke families beschikten vroeger vaak over een enorme hoeveelheid bed- en tafellinnen. Enkele keren per jaar werd de vuile was uitbesteed aan een blekerij of wasbaas. Voor de iets minder welgestelden was meestal wel een wasvrouw in de regio voorhanden. De modale en armere gezinnen moesten echter dit arbeidsintensieve karweitje zelf opknappen. Huisvrouwen waren hier toch op zijn minst een halve, vaak zelfs een hele dag - meestal de maandag - aan kwijt.

Voor ik u deelgenoot maak over de geschiedenis van de eerste Biltse blekerij of waterij, zal ik in het kort iets vertellen over blekerijen in het algemeen. Er zijn twee soorten blekerijen te onderscheiden: de garenblekerijen en de kleeblekerijen. In de garenblekerijen werden van vlas linnen garens en stoffen vervaardigd. Om het grauwe uiterlijk van de garens en stoffen aantrekkelijker te maken, werden deze gebleekt. Na het spoelen en logen van het linnen werden de stoffen uitgelegd in de open lucht (op de bleek), waardoor door oxydatie de natuurlijke kleurstoffen vernietigd werden. Belangrijk aspect daarbij was, dat de stof vochtig bleef. Ideaal waren de nachten met veel dauw; indien het een droge nacht werd moest het linnen met water natgegoten worden. Langzamerhand kwam er vraag naar kleeblekerijen (uit veel garenblekerijen zijn later kleeblekerijen voortgekomen). Oorspronkelijk betrof het meestal witte was, met name grote stukken zoals lakens en tafelkleden. Deze moesten natuurlijk helder wit en vetvrij teruggegeven worden aan de klanten. De werkwijze was als volgt: eerst werd het wasgoed gesorteerd op vuilheid, daarna geweekt in schoon water of gebruikt zeepsop, soms ook wel een zemelenpreparaat.

De volgende fase was het stampen van het wasgoed in zeepsop, waarbij kokend sop werd toegevoegd. Vervolgens werd ieder stuk wasgoed nagekeken en werden de vuile plekken op zeeplanken of wasborden behandeld met zeep. Na het uitlekken werd de was gekookt in een broeiketel of broeikuip met loog of met zemelenwater. Hierna volgde het uitleggen op het veld en het begieten ervan. Ten slotte werd het wasgoed gespoeld en nogmaals nagekeken op vlekken; hardnekkige vlekken werden opnieuw behandeld. De wasstukken, die ervoor in aanmerking kwamen, werden daarna nog door geblauwd stijfsel gehaald en, net als de rest van het goed, in een wringnet gelegd. Plaksters legden daarna het goed uit op lange plaktafels, legden soort bij soort en vouwden het goed, waarna het gereed was voor verzending. De meeste was werd dus 'nat toegeslagen' teruggegeven. Moest de was 'droog toegeslagen' terug dan werden het goed na het wringen en voor het plakken te drogen gehangen. Aanvankelijk was het ongebruikelijk, dat de was 'opgemaakt', d.w.z. gemangeld, gestreken en kastklaar opgevouwen werd.

In februari 1839 vestigde zich blijkens een advertentie in het Utrechtsch Dagblad vrouw Sandberg in De Bilt, die haar diensten aanbood. In de registers van de burgerlijke stand, die beginnen bij het jaar 1840, wordt zij echter niet genoemd. Ook in overzichten van beroepen uit 1795 en 1857 worden geen wasvrouwen of blekers genoemd. (Wat echter niet wil zeggen dat er geen vrouwen waren die wat bijverdienden door de was van anderen te doen.) Of de was van de Biltse landhuisbewoners werd uitbesteed of gedaan werd door het inwonende personeel is onbekend. De rijkere boeren- en middenstandsfamilies hadden meestal een inwonende 'meid', die de was waarschijnlijk voor Ohaar rekening nam, al dan niet in samenwerking met haar bazin.

In inventarissen uit respectievelijk 1871 en 1872 van de boerderijen Ridderoord en Weltevreden

worden in ieder geval wastobben genoemd. In de tweede helft van de 19e eeuw groeide het welstandspeil in Nederland gestaag en werd het gebruikelijk, dat ook de 'nouveaux riches' hun was uitbesteedden. Bovendien veranderden de normen wat betreft hygiëne en nam het aantal kledingstukken per persoon sterk toe. Wat ondergoed betreft hanteerde men vroeger de spreuk: één in de was, één aan de bast, één in de kast. De veranderingen leidden tot de oprichting van diverse wasserijen hier in de omgeving. In 1888 werd de eerste wasserij in De Bilt opgericht. Een jaar later vestigde de Stoom-, Wasch, Bleek- en Strijkinrichting Burger zich in Zeist. Deze wasserij bestaat overigens nog steeds en was jarenlang verantwoordelijk voor de enorme schuimvlokken bij het sluisje bij het huis Sluishoef aan de Utrechtseweg. Kort na de eeuwwisseling zou ook nog een blekerij van Tiekstra verrijzen bij het fort Vossegat, toen nog behorend tot het grondgebied van de gemeente De Bilt.

De Biltse wasserij werd opgericht door G.H.L. baron van Boetzelaer. Als gebruikers worden genoemd J. de Boer en N. van Essen. Volgens het 'Register grondbelasting gebouwde eigendommen' betrof het een blekerij met woning. De blekerij was gesitueerd aan de Biltse Grift, waar water ruimschoots voorhanden was.

De baron was weliswaar de oprichter en wordt ook als eigenaar genoemd in het register, maar feitelijk is dit onjuist. De grond was namelijk eigendom van Van Boetzelaers vrouw Constantia Fabricius, die het landgoed Houtringe na de dood van haar vader in 1881 had geërfd. Zij kreeg het landgoed echter pas na de dood van haar moeder in 1887 in handen. Waarschijnlijk heeft Constantia Fabricius ook de bouwkosten van de wasserij voor haar rekening genomen. In de kasboekjes van de baron worden alleen inkomsten en uitgaven genoemd, die zijn eigen en van zijn ouders geërfde eigendommen betreffen. Ook in de kadastrale

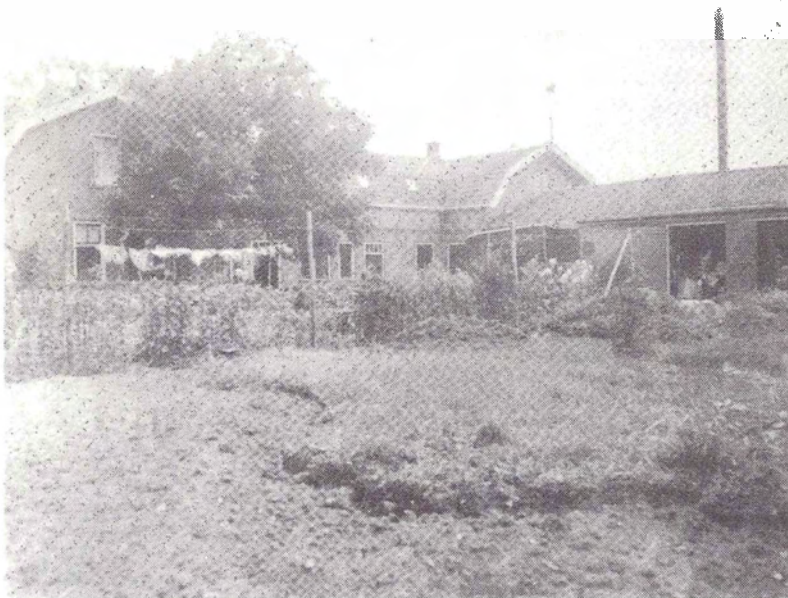
leggers worden Constantia Fabricius en later haar kinderen, die zij met Van Boetzelaer kreeg (niet Van Boetzelaers kinderen uit zijn eerste huwelijk) als eigenaar genoemd. Al met al is dit jammer, aangezien wel de kasboekjes van de baron bewaard zijn gebleven, maar niet die van zijn vrouw.

Jan de Boer en Klaas van Essen vestigden zich beiden eind juni in De Bilt. Uit de Registers van de burgerlijke stand wordt duidelijk, dat De Boer de bleker was en Van Essen blekersknecht. Over de beginjaren van de wasserij zelf is - behalve de vermelding in het register - verder niets te vinden in de archieven. Onduidelijk is of de barons raadslidchap (sinds 1881) of zijn functie als watergraaf van het waterschap De Biltse en Zeister Grift (sinds 1887) hier iets mee te maken hebben. Mogelijk heeft hij de zaken mondeling afgehandeld. Blijkbaar werd een wasserij in 1888 ook niet gezien als 'inrichting, die gevaar, schade of hinder' kon opleveren voor de omgeving. Indien men van plan was een dergelijk bedrijf te vestigen werden de omwonenden hiervan op de hoogte gesteld. Indien gewenst konden deze dan bezwaar maken. Bij de oprichting van de blekerij is deze procedure echter niet gevolgd. Het gebouw waarin de blekerij gevestigd was, bestaat nog steeds. Het ligt aan de Universiteitsweg (vroeger Bunnikseweg), maar



De hygienische Wasscherij, gezien vanuit het westen (1932 - 1934)

gaat grotendeels verscholen achter boerderij Nieuw Bureveld, die in 1898/1899 gebouwd werd. In feite was er sprake van twee arbeiderswoningen, die met elkaar verbonden waren door een breed middengedeelte. In dit middengedeelte was bovendien nog een aanbouw, die doorliep tot aan de Grift. Vermoedelijk waren aanvankelijk beide woningen bewoond door de gezinnen van Van Essen en De Boer en was in het midden het bedrijfsgebouwtje. Aan de achterzijde van het gebouw bevond zich het bleekveld. Erg veel ruimte zal de wasserij in de beginjaren niet geveerd hebben, aangezien de was met hand gedaan werd, mogelijk volgens dezelfde arbeidsintensieve werkwijze, die hierboven beschreven is. In 1891 wordt de 'kleereblekerij J. de Boer' voor het eerst genoemd in het vijf jaarlijkse overzicht in de Verslagen over de toestand der gemeente De Bilt. Als personeel worden genoemd twee mannen ouder dan 18 jaar, waarschijnlijk De Boer en Van Essen zelf, alsmede twee gehuwde vrouwen, mogelijk hun echtgenotes. Daarnaast werkten er nog twee meisjes in de leeftijd van 16 tot 18 jaar. Erg lang zijn De Boer en zijn vrouw niet in De Bilt gebleven. Al in mei 1892 vertrokken zij weer naar Kortenhoef, de gemeente waar zij ook voor



Het bleekveld werd ten tijde van de Hygienische Wasscherij niet meer als zodanig gebruikt (1932 - 1934).

hun vestiging in De Bilt gewoond hadden. Mogelijk speelde De Boers gezondheid een rol. Hij was al 56 toen hij in De Bilt kwam. De Boers opvolger werd Teunis Wallenburg, die evenals Van Essen uit 's Graveland afkomstig was. Bij twee van zijn zoons, Hendrik Jan en Jan, is later in de Registers van de burgerlijke stand in een later stadium eveneens het beroep bleker ingevuld. In 1896 bestond het personeelsbestand uit drie mannen en vijf vrouwen, alsmede één jongen. Van Essen was hier niet meer bij. Deze was in oktober 1893 teruggekeerd naar zijn geboortegemeente.

Teunis Wallenburg overleed in januari 1900. Wie zijn directe opvolger was, is onbekend. Wel bekend is, dat zijn oudste zoon Hendrik Jan vanaf 1901 de wasserij - inmiddels De Sneeuwbal genaamd - de daaropvolgende negentien jaar zou runnen. In 1895 was hij uit De Bilt vertrokken naar Kortenhoef, waar hij een aantal jaar met zijn vrouw, de Biltse Wilhelmina van Manen, gewoond heeft. In 1897 was hier ook hun eerste dochter Alida Johanna geboren. Aardig om te vermelden is nog, dat Wilhelmina een dochter was van Erris van Manen. Deze was volgens de adreslijst van 1880 tuinman van en woonachtig op het landgoed Het Klooster. Tot 1893 was dit

landgoed eigendom van G.H.L. baron van Boetzelaer (sindsdien is hier het KNMI gehuisvest). Waarschijnlijk was Van Manen in 1888 met de baron meeverhuisd naar het landgoed Houdringe.

Wallenburg pakt het meteen voortvarend aan, door op 24 april vergunning aan te vragen voor een stoomketel van 5 atmosfeer en een pulsator nr. 1. De stoomketel moest dienen voor het koken en drogen van wasgoed. Voor het laatste werden op de zolder geribde leidingen gemonteerd. De pulsator werd gebruikt voor het 'opvoeren van koud water uit de vaart, in een op zolder te plaatsen reservoir, uit welk

reservoir de injector voor ketelvoeding het water neemt'.

De stoomketel werd wel hij als 'hinderlijk' verondersteld, want voordat Wallenburg tot plaatsing over kon gaan was een Hinderwet-vergunning vereist en werden de burgers in de gelegenheid gesteld bezwaren naar voren brengen. Bezwaren kwamen er niet binnen en op 23 mei werd er een aanplakbiljet in de gemeente opgehangen dat Burgemeester en Wethouders Wallenburgs verzoek hadden ingewilligd. Het personeel bestond in dat jaar uit zes mannen en vijf vrouwen. Een van deze vrouwen was Wallenburgs zuster Margaretha, wier beroep strijkster is. In 1907 zou zij zelf een wasserij aan de Kerklaan stichten. Twee jaar later deed Wallenburg een verzoek voor het plaatsen van een stoommachine, 'tot het drijven van eene waschmachine en een centrifuge in het waschlokaal'. Uit de begeleidende tekening in het correspondentie-archief wordt duidelijk, dat het bedrijfsgedeelte verdeeld was in drie ruimtes. Een apart hok waarin de stoommachine, stoomketel, injector en stoempomp geplaatst werden; links hiervan een ruimte met een wasmachine en centrifuge en recht een 'lege' ruimte. Hier werd mogelijk de was gesorteerd en/of gestreken en ingepakt.

Eigenaardig is, dat volgens de opgaven in het gemeente-archief het met de wasserij in 1903 niet zo goed lijkt te gaan. Er worden slechts twee werknemers genoemd: Wallenburg en zijn zuster. Een latere opgave in datzelfde jaar vermeldt drie werknemers. In volgende opgaven lijkt de toestand zich hersteld te hebben. Meestal is er sprake van rond de tien personeelsleden, vaak voor meer dan de helft bestaande uit vrouwen. Het personeelsverloop was waarschijnlijk groot. In de meeste jaren wordt er melding gemaakt van vrouwen boven de 16 jaar, maar soms - zoals in 1909 - had hij alleen maar jonge meisjes in dienst. Waren zij jonger dan 16 jaar dan moest voor hen vrijstelling aangevraagd worden bij het Ministerie van Landbouw, Nijverheid en Handel. Van Wallenburg is zo'n verzoek niet bewaard gebleven, wel van zijn zuster Margaretha. In 1909 had zij in haar eigen 'wasch- en bleek-inrichting' aan de Kerklaan twee meisjes jonger

dan 16 jaar in dienst, die het vuile, droge wasgoed moesten uitzoeken, sorteren of merken. Ook indien er sprake was van overwerk, zoals het geval was in 1907, moest er toestemming gevraagd worden, in dit geval aan de Commissaris van de Koning van de provincie Utrecht. Alleen personeel van 16 jaar en ouder mocht overwerken. Het maximum aantal uren waarop gewerkt mocht worden, bedroeg 13 uur per dag en tussen 11.00 uur en 15.00 moest er een pauze zijn van minimaal één uur.

In 1910 deed Wallenburg wederom een schrijven aan de gemeente toekomen, nu met de mededeling, dat hij een ketelkamer met machinekamer wilde bouwen, waarin een stoomketel van 16 PK zou worden geplaatst. De ketelkamer werd aangebouwd achter het linker huis. Mogelijk was het gehele huis al in gebruik als bedrijfsruimte en werd alleen nog maar het rechter huis bewoond. De nieuwe aanbouw was verdeeld in twee ruimtes. Links was het ketelhuis, rechts de machinekamer. Volgens de tekening zou achter het ketelhuis een ongeveer 14 meter hoge schoorsteen gebouwd worden voor de rookafvoer. Onduidelijk is of er afgeweken is van de bouwtekening, aangezien bekend is, dat de schoorsteen aan de zijkant van de aanbouw heeft gestaan. Het jaar daarop werden nog twee houten schuren op het terrein vergroot. Deze zijn inmiddels afgebroken.

In 1922 vertrokken Wallenburg en zijn vrouw naar Amsterdam.

Twee jaar daarvoor was de wasserij overgenomen door Hendrik van Dijk, de echtgenoot van zijn oudste dochter Alida. Blijkens een advertentie in het adresboek van 1922 werkte ook H. Rijkse, de man van Alida's zuster Anna mee door bestellingen voor Bilthoven aan te nemen in zijn sigarenmagazijn 'Sumatra'.

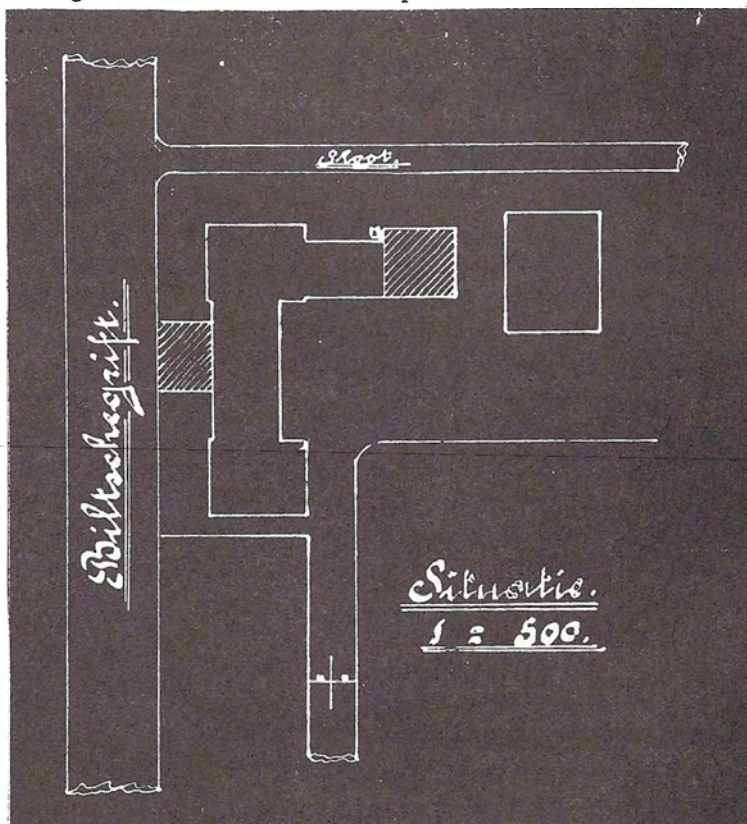
Uit weer een andere advertentie wordt duidelijk, dat de wasserij alleen bestellingen van particulieren aannam, niet van gestichten of ziekenhuizen.

Twee jaar daarvoor was de wasserij overgenomen door Hendrik van Dijk, de echtgenoot van zijn oudste dochter Alida. Blijkens een advertentie in het adresboek van 1922 werkte ook H. Rijkse, de man van Alida's zuster Anna mee door bestellingen voor Bilthoven aan te nemen in zijn sigarenmagazijn 'Sumatra'.

Uit weer een andere advertentie wordt duidelijk, dat de wasserij alleen bestellingen van particulieren aannam, niet van gestichten of ziekenhuizen. Die particulieren zocht men vooral in regio De BiltAmersfoort, de Vechtstreek en het Gooi; zelfs in Amsterdam werd nog gratis bezorgd. Nog steeds lag het personeelsbestand rond de tien personen. In 1926 waren dit om precies te zijn twee mannen en acht vrouwen. Eveneens in 1926 deed de weduwe Constantia van Boetzelaer-Fabricius (de baron was in 1914 overleden) een bouwaanvraag voor een stenen garage. Blijkens een bijgevoegde situatieschets was de oude aanbouw nog steeds in gebruik als ketelhuis en machinekamer. Tussen het linker huis en het middendeel was geen muur (meer) aanwezig. De ruimte hier was in gebruik als mangelkamer. Het goed kon op een koude of warme mangel gestreken worden. Hiernaast stond in een afgescheiden ruimte een stoommachine. In het resterende deel van het middendeel was de wasserij gevestigd. Voor boorden, manchetten en overhemden had men een speciale afdeling. De uitbouw naar de grift toe was in gebruik als bergplaats en werd eveneens in 1926 opgeknapt. Ook de nieuw te bouwen garage wordt aangeduid als bergplaats. Het rechter huisje is op de situatieschets niet weergegeven, maar waarschijnlijk werd het toen

bewoond door Van Dijk en zijn vrouw Alida Wallenburg. Dit is in ieder geval het huisadres, dat genoemd wordt in het dossier van de Kamer van Koophandel (toen Bunnikseweg nr. 20, later zou het de nrs. 21 en 23 krijgen).

Volgens de dossiers van de kamer van Koophandel werd in december 1932 de zaak overgedaan aan Willem Anthonie Fentener van Vlissingen, zelf woonachtig aan de Hoflaan. De naam van de 'wasscherij en fijnstrijkerij' werd omgedoopt in de Hygiënische Wasserij NV. Blijkens de statuten, die werden gepubliceerd in de Nederlandse Staatscourant d.d. 29 mei 1934 had de wasserij ten doel het exploiteren van een wasbedrijf en aanverwante bedrijven en het vervaardigen en het drijven van handel in chemische wasmiddelen in de ruimste zin des woords. Een drietal commissarissen hield toezicht op de naamloze vennootschap; directeur werd Willem Anthonie Fentener van Vlissingen zelf. Kort na de publikatie in de Staatscourant deed



Situatieschets uit 1926, toen de aanbouw naar de Grift werd opgeknapt en er een garage of bergplaats werd bijgebouwd.

Waarvoor de nieuwe ruimte diende wordt niet vermeld. Eigenaardig is, dat pas in de Biltsche Courant van 8 oktober 1937 een berichtje van Burgemeester en Wethouders werd geplaatst onder het kopje 'Hinderwet', dat door de Hygiënische Wasscherij N.V. een verzoek was ingediend tot het oprichten van een 'wasch- en bleekinrichting' en dat in de fabriek een stoommachine, een mangel- en wasmachine zouden worden geplaatst. Op de foto's, die bij dit

artikel geplaatst zijn, is echter duidelijk bedrijvigheid te herkennen. Deze foto's moeten wel in de periode 1932-1934 gemaakt zijn, aangezien op de vrachtauto de tekst 'De Hygiënische Wasscherij' te lezen is en de nieuwbouw uit 1934 nog niet aanwezig is. Het rechter huisje bleef ook onder Fentener van Vlissingen nog als woning gehandhaafd bleef en werd onderverhuurd. In 1940 woonde hier de heer G.H. Keldermans.

Hygiënische Melkinrichting G. van Dijk

JULIANALAAN 28 - TELEFOON 26196

Drie, Albert van, bediende bij v. d. Warth, Snippenlaan 20.
Drie, A. C. van, melkventer, Oude Brandenburgerweg 52.
Drie, G. van, stratenmaker, Snippenlaan 16.
Drie, J. van, tuinman, Soestdijksche straatweg 301.
Drie, Jacobus van, arbeider, Leijenscheweg 36.
Drie, Peter van, stratenmaker, Hazenlaan 23.
Drieënhuizen, J., handel in boter, kaas en eieren, Soestdijksche straatweg 274.
Drieënhuizen, M., arbeider, Soestdijksche straatweg 276.
Drielsma, L., handelsreiziger, Gezichtslaan 9, G. 62335.
Driesten, H. van, Overboschlaan 101, h. „Hendrika”, G. 77126.
Drukkerij Wentzel, Rembrandtlaan 16, T. 26222, G. 9965.
Dubbelman, F. C. H. M., civiel ingenieur, Hobbemalaan 48, h. „De Stulp”, T. 26009.
Duivenbouden, N. van, Overboschlaan 99.
Duivenbouden, Mej. C. A. van, verpleegster, Overboschlaan 99.
Dulken, Mevr. C. van, Rembrandtlaan 13, h. „Hertha”, G. 83532.
Dulken, Mej. E. van, Rembrandtlaan 13, h. „Hertha”.
Dussen, J. M. van der, Beethovenlaan 8, h. „Charlotte”.
Duvergé, J. F. H., Soestdijksche straatweg 164b.
Dijk, G. van, melkhandel, Julianalaan 28, T. 26196.

Stoomwasscherij „DE SNEEUWBAL” DE BILT (Utr.)

Uitstekende behandeling — BILLIJKE PRIJZEN

Speciale afdeling voor Boorden, Manchetten
en Overhemden
VRAAGT TARIEVEN
Tel. 28114 - Giro 94512

Bezorgt FRANCO te Utrecht, Amsterdam, Amersfoort,
Zeist, Bosch en Duin, Bilthoven, Den Dolder, Driebergen,
Doorn, Soesterberg, Soest, Soestdijk met eigen auto.

Bezichtiging der wasscherij wordt gaarne toegestaan.

Bestellingen voor Bilthoven worden aangenomen door H. RIJKSE (Sigareet „Sumatra”)

Aanbevelend, H. VAN DIJK.

Over het bedrijf zelf zijn verder niet veel meer gegevens voorhanden. In 1939 werd de wasserij uitgebreid met een pneumatische boordenpers met luchtpomp waarna Fentener van Vlissingen driftig aan het adverteren sloeg in de Biltsche Courant. Met de tekst 'De Hygiënische Wasscherij N.V. De Bilt. De Wasscherij die uw goed spaart!' probeerde men klanten te lokken. In 1943 echter blijkt er gedurende enkele maanden een 'Liquidations-treuhänder' benoemd te zijn geweest, een liquidatie-gemachtigde dus. Wellicht duidt dit erop, dat het bedrijf in moeilijkheden was geraakt. De problemen werden echter overkomen en voorlopig bleef de wasserij haar werk verrichten. Blijkbaar had men aan klanten geen gebrek.

Na een jarenlange stilte wordt in een advertentie in de *Biltsche Courant* d.d. 20-5-1947 vermeld, dat men door uitbreiding weer enkele cliënten kon aannemen. Hierna werd er om de paar weken geadverteerd, waarbij fragmenten uit brieven klanten moesten winnen. 'Met dank voor de uitstekende manier waarop U mijn was verzorgd' en '... kom ik weer vragen of ik bij U terug mag komen. Bij U wordt zorg aan de was besteed' luidden de teksten van de al dan niet daadwerkelijk door de wasserij ontvangen brieven. De elektrische wasmachine en het feit, dat deze steeds beter betaalbaar werd voor de consument zal in die tijd een niet mis te verstane concurrent geweest zijn. Het einde van de wasserij volgde dan ook snel. Tot 23 september 1950 bleef de wasserij bedrijf uit oefenen. De officiële opheffing volgde pas enige jaren later. Bij besluit van de algemene vergadering van aandeelhouders gehouden te Nijmegen op 28 februari 1953 werd besloten de NV Hygiënische Wasscherij te liquideren. Wanneer precies het pand verlaten werd is onduidelijk. Met ingang van 1 november 1950 werd de grond waarop het bedrijf stond al in erfpacht gegeven aan de fa. G.P. Wessel. Deze wasserijmachinefabriek veranderde in 1954 enkele gevels en bouwde er wat toiletten en een garderobe bij. Drie jaar later ging de familie Van Boetzelaer uiteindelijk over tot verkoop van grond en gebouwen. Inmiddels is ook de firma Wessel al zo'n jaar of twintig geleden vertrokken en is het pand eigendom van het couriersbedrijf Selectrans B.V. De schoorsteen is inmiddels al lang ter ziele, maar voor de rest is het oorspronkelijke bedrijf, alsmede de verschillende aanbouwen, nog steeds grotendeels ongewijzigd aanwezig.

Gebruikt is gemaakt van de volgende archieven:

Gemeente-archief Utrecht
Notaris-archief, inv. nr. 174, nr. U 329 d 020, akte 2166/53 en nr. U 319 d 022, akte 2433/121

Gemeente-archief De Bilt
Register grondbelasting gebouwde eigendommen 1885-1902, nr. 43
Correspondentie-archief 1888-1917, vanaf nr. 145
Nominatieve Staat der mannen, vrouwen, kinderen en dienstdoden binnen de gemeente wonende 1857, nr. 401
Verslagen over de toestand der gemeente De Bilt, vanaf 1888
Biltsche Courant 1937 t/m 1950
Registers burgerlijke stand 1840-1900
Kadastrale leggers

Rijksarchief Utrecht
Boetzelaer-archief,
inv. nr. 301, nrs. 8, 9, 11, 22, 23, 26, 32
Archief *Biltsche en Zeister Grift*, nrs. 10 en 11

Diversen:

Adreslijsten 1880, 1909, 1922, 1937
Kamer van Koophandel, dossiers 6693 en 10710
Dossiers bouw- en woningtoezicht
Utrechtsch Dagblad d.d. 22-2-1839

Literatuur:

S.C. Regtdoorzee Greup-Roldanus, *Geschiedenis der Haarlemmer Bleekerijen*, dl. V van de serie *Economisch en Sociaal-Historische Onderzoekingen* ('s Gravenhage 1936)
Stoomwasserij en kalkbranderij, uitgave van het Buitenmuseum Zuiderzeemuseum (Bussum 1983)